

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Тодор Бояджиев за дисертационния труд
*„Граматическите признаци определеност и относителност
и пространствено-времевата локализация на изказването“*
на доц. Вера Тервел Маровска, представен за присъждане на научната степен
„доктор на науките“

Тъй като за становище е представен не само научен труд, но и съчинение по възникнала процедура за присъждане на научната степен „доктор на науките“, важно е при оценката му да се изтъкне не само актуалният характер на темата, но и методите за описание и анализ на научния обект и резултатите от тях, които смятам, че са важни за успешната защита на дисертацията.

Особено внимание първо заслужава обширният ѝ теоретичен увод, в който се разглеждат и коментират актуални понятия от съвременната аналитична философия и теорията за референцията на езиковите знакове, които сближават езикознанието със семиотиката и философията на езика. Те се отнасят главно до общотеоретичните постановки за пространствено-времевите локализации на изказването. Последователно в четирите части на увода се определят целите и задачите на изследването, уточняват се основните научни понятия, въз основа на които се извършва анализът на граматичните признаци определеност и относителност. В увода се изясняват категорията таксис, проблеми на речевите актове, функциите на езика, логико-семантичните особености на някои видове знакове като шифтъри и индекси и референтните им функции. Като използва въведения от Якобсон термин шифтър, който все по-често се използва в съвременното езикознание въпреки някои разминавания не толкова в дефиницията му, колкото в определяне на класовете, които обхваща, авторката включва в тях и формите на морфологичните категории, които са предмет на изясняване в дисертацията. За да се съобрази с постиженията на съвременната философия на езика, тя прави и малко по-различно от традиционното философско прагматично уточняване в дефинициите на частите на речта според самантиката, функционалния статус и референтния им потенциал.

Уводът на дисертацията е построен като надграждане, допълване и целенасочено съпоставяне на различните мнения, теории и концепции, изложени в най-новите и авторитетни трудове, много от които се коментират за пръв път на български език от авторката, която ги използва успешно при описанието и анализа на референтните функции и граматикализацията на граматичните признаци.

Подробната и изчерпателна фактология в ретроспекцията не намирам за самоцелна или като опит да се демонстрира ерудиция, макар че разглежданите в увода проблеми за референцията, таксиса и деиксиса предразполагат към тяхното чисто теоретично интерпретиране и използването им за характеристика на езиковата система за все по-сложни и многомерни класификации, които обемно разкриват имплицативни универсалии, противопоставяйки ги само терминологично на традиционно установените. Без да подхождам предварително с недоверие към изследването на авторката, което претендира за нов прочит на категориите, готов съм да я поздравя за интерпретациите ѝ, които безспорно автентично обогатяват известното до сега.

Оригиналният и новаторски подход на авторката към темата ярко се открива в следващите части на дисертацията. В методическо отношение в тях са приложени теоретичните положения и постановки, заложи в уводната част, за описание и анализ на граматичните категории, свързани в корелациите, ограничени с термините определеност – неопределеност и относителност – неотносителност, които са съотносими с понятийните абстракции на времето и пространството, и взаимодействието между функциите им. Тъй като изследователските задачи на авторката са твърде разнообразни, при разкриване на референтния статут на категориите и при значителните трудности за декодирането им, се използват различни анализаторски методи – от традиционните диахронни, синхронни и етимологични описания до семасиологични и прагматични анализи, които разкриват реализациите на категориите в контекста или в конситуацията.

Изследователското внимание на авторката най-напред се насочва към определеността. На тази категория, характерна за българския език като славянски, са посветени много изследвания. Разглеждането ѝ отново в дисертацията е продиктувано от желанието да се разкрие по-пълно референтната ѝ служба, да се оцени тя детайлно и подробно, и да се определи мястото ѝ в логическата езикова структура, като се опишат всичките ѝ значения и употреби, ролята им за декодиране на речевото съобщение и обвързаността ѝ с комуникативната ситуация. С методите на пораждащата граматика на Н. Чомски и на пораждащата семантика се конкретизират редица правила за употребата на определителния, на нулевия член и на един-формите. За тях се утвърждават квалификациите „едностранна авторова определеност” (за един), „специфична неопределеност“ и „двустранна определеност“, формите на които са в еквиполентна опозиция, макар че и двете биха могли да експлицират генеричност. Интересно е наблюдението на авторката за ролята на акцентно-прозодическите средства и на темо-ремния анализ на фразата за изразяване на категориалните признаци на опозицията определеност – неопределеност.

Същият стремеж на авторката да бъде актуална и полезна с внимателния си и непредубеден подход към категориите, подсказан ѝ от съвременните и лавинообразно развиващи се нови теории и хипотези, откриваме и при изясняването на появата и развитието на категорията таксис, проявяваща се в семантичната опозиция относителност – неотносителност, за да експлицира референтност. Много важни уточнения например се правят за функциите на специализираните таксисни форми, за типовете контекст, който предполага свидетелско отношение към действието или преизказване, за връзките на таксиса с морфологичните категории лице, време, число, залог и наклонение на глагола и за неутрализацията на граматичните признаци. Убедителна е и диахронната интерпретация на имперфекта и уточненията за специализираната му употреба, за отпадащите и повтарящите се елементи на глаголните форми, за първоличните и второличните форми на свидетелския и дистантни таксис.

От цялостното изложение на граматичните признаци в двете части на изложението се утвърждава основната изследователска теза, че определеността и зависимият таксис в българския език са част от специализираните средства за изразяване на референтност в речта. Близостта и взаимнообвързаността между тях е да бъдат шифтъри поради еднаквата им функционалност. И двете грамеми са „огледани” в отношение спрямо маркираните признаци на всички останали именни и глаголни категории, за да се открият общите им семантични елементи.

Дисертационният труд на доц. В. Маровска е посветен на един от

любопитните проблеми от българската граматика. Той е написан с ясен теоретичен поглед, убедителни анализи и сериозни научни изводи и обобщения. Много моменти в него свидетелстват, че авторката му притежава в голяма степен качествата наблюдателност и конструктивизъм, които ѝ помагат да види по нов начин проблемите, да ги осмисли пълно и цялостно, да ги тълкува и открива нови пътища за решаването им и за да прави научни заключения. Ще изтъкна също така, че дисертацията е написана с творчески ентузиазъм и вдъхновение и с евристичен усет, в които личат лингвистична култура, обширни познания и талант, с вътрешна увереност в предложените оригинални идеи и анализи. Към всичко това трябва да добавя и овладяната нова терминология и добрата ерудиция, получени от задълбоченото проучване на обширната литература.

Всичко това ми позволява да твърдя убедено и категорично, че дисертационният труд на Вера Тервел Маровска притежава всички необходими качества за присъждане на научната степен „доктор на науките“.

Проф. д-р Годор Бояджиев